БАРЫ ДОЙДУЛАР ПРОЛЕТАРИЙДАРА, ХОДБОҺУҢ!

# САҤА ОЛОХ

ССКП ЧУРАПЧЫ ОРОЙУОНУНААҔЫ КОМИТЕТЫН УОННА ҮЛЭҺИТТЭР ДЕПУТАТТАРЫН ОРОЙУОННААҔЫ СОВЕТЫН ОРГАНА

Орган Чурапчинского районного комитета КПСС и районного Совета депутатов трудящихся Якутской АССР

№ 32 (3832) | 1970, сыл. Кулун тутар 14 күнэ СУБУОТА | Тахсара 32-с сыла Сыаната 2 харчы

Москва скульптора Г. Д. Чечулина фарфортан оҥорбут миниатюрнай скульптуралара уонна композицияларга дьон болҕомтотун тардаллар. Балары Дулевскайдааҕы фарфоровай завод оҥорон таһаарар.

СНИМОКҚА: «В. И. Ленин Гаринга» диэн скульптура.

Н. ГРАНОВСКАЙ фотота. ССТА фотохрониката.

## Ньирэйи энчирэппэккэ итиэххэ

Былыргы оройуоҥҥа 1600-тэн тахса ыһах төрөөтө. Ньирэйи энчирэппэккэ итэр иһин охсуһуу сэдэмэй эйгэттээх кэмэ саҕаланна. Ол туһунан өссө аҕыстыт сылга 584 ньирэй туһата суох олбуттуттан анараһын кэриҥэ кулун тутарга—бэс ыйыгар олбутэ этэр.

Ньирэйи сүтүгэ суох итэр кыах суох буолбатах. Бастыҥ ньирэй көрөөччүлэр сылтан сыл ахсыы эдэҕэн иһэллэр. Пятилетка төрдүс сылыгар Карл Маркс аатынан колхозка У. Н. Баишева, Т. Х. Макарова, Ф. Д. Оконешников туспут 150 ньирэйдэрин барытын тыһыынчаах итэн туран, хас бирдиилэрин сууккаларын эбиллиилэрин 858 гр. тиэрпиттэрэ. Киниилэри сэргэ совхозтан П. Т. Лазареванаы, М. И. Лазаревы, Е. П. Захарованы, С. Н. Морфуновы, Эриэлиҥ Эристиэнин аатынан колхозтан К. А. Трапезниковаҕа, Р. С. Саргыдаева, Калинин аатынан колхозтан А. Р. Толстоуховаҕа, о.д.а. аттаталыахха сөп. Төрүөхпүт үгүс оттон эҥэрэҥнэргэ барда. Итиниэ итиҥнэ ньирэй ордук толоһуйаумтуо, ыарыылартан куотуумтуо. Оҥу таһынан үгүс үлэһит ыһыы босхолонор. Холобур, былырыын Субуруускай аатынан совхозка 750 ыһаҕы уонна киниилэргэ тиллиймиллибит 1037 ньирэйи 38 киһи көрбүтэ. Оттон ыллыкэн итэр буоллахха итиҥэ 50 ыанньыксыт, 35 ньирэй көрөөччү, үгүс тас үлэһит наада буолуоҕ этэ. Онон билигин ньирэйи көрүүгэ бастыҥтан бастыҥ дьоннору ыыпар кыах үөскээтэ.

Ол эрээри кыахтар сиҥэ туһаныллыбаттар. Номнуо 46 ньирэй, төрүөх 2,9, оттон Ленин аатынан колхозка 5,9, Калинин аатынан колхозка 6,2 барыһыана оллө. Эҥин былырыыҥҥы курдук, олүү арай Карл Маркс аатынан колхозка таһаарыллыбыт.

Сыстыганнаах ыарыылар оройуоҥҥа суоктар. Олүү, ньирэй түбэһиэх дьоннорго тутталлар буолан, көрүү-харайыы мөлтөбүттэн таһаарыллар. Ити иһин Карл Маркс аатынан колхоз кэлиҥҥи сылларга саамай чулуу сүөҕэһиттэрин ньирэйи көрүүгэ анаыр. Былыр даҕаны эҥэрилээр ньирэйдэри үөһээ ахтыллыбыт У. Н. Баишева звенотугар, оттон племеннойдар сүөһү үлэтигэр 21 сыл устата наар үчүгэй кордоруллээх үлэлээбит коммунист А. Н. Оноемоваҕа итэҕэйиллибиллэр.

Калинин аатынан колхозка баара-суоҕа ньирэй бирдиилээн турар 10, болохтоон турар 11 клетката саҥардыы оҥоһуллубута. Онуоха диэри ньирэйдэр чэҥиэ, эбэтэр сиикпэх, кыараҕас хотонноро, ыһахтар быыстарыгар турдулар. Итиниэк балаһыанньа атын да хаһаайыстыбаларга баар.

Биһиги оройуоҥҥа ньирэй олүүтүн бинр бириччиинэтиккэн искусственнай үүккэ, гидропоннай күөх үүнээйиҥэ, бас, харыйа мутукчаларыгар, минеральнай брикеккэ, уҥуох, мас күлүгэр, миэлгэ, балык мээкэтигэр уо.д.а. суолта бэриллибэтэ буолар. Аны үүт хаһыскаллаах фермалартан эҥэрэн итэр фермаларга ньирэйи муниһа-муниһа таһабыт. Онуоха таарыччы диэн аттаан сорох ньирэйдэри ийэлэриҥ үүтүн хонугун сиҥэ иһэрдибэккэ эрэ ыгдьэбит. Ол түмүгэр ньирэй үгүс белогу, араас витаминнары, минеральнай веществолары, микроэлементэри сиҥэ түһаммат. Маркстар ньирэйи күннээтэ бинрдиилээн таһар бэрээдэги олохтообуттара ол иһин хайдаһыан сөп.

Ньирэйи таһырдьа таһааран чэччилэтэр кэм бу тиийэн иэллэ. Ол ньирэй курааныах буоларыгар, сүүрэн-көтөн сүрэҕин үлэтин күүһүрдүнэригэр, веществолар атастаһыларын түргэтэтиэригэр, онон аһыыр-сиир буолан төлөһүйэригэр, күн уотуттан «А» и «Д» витаминнары ылэригэр наада. Ол эрээри күүлэйдиир площадкалары ыраастааһын, ыраастааһын, оҥоруу олус быһаарыллыбат сыдарыйар.

Бу күннэргэ бары хаһаайыстыбалар салалталара, партийнай, советскай тэрилтэлэр, народнай контруоол болохторо төрүөх туһар усулуобуйаты эссэ төгүл бэрэбиэркэлээн көрөллөрө, баар итэҕэстэри туоратар суһал дьаһаллары ылыллара наада. Сүөһү интинүүн специалистэрэ ярхинэр быраабылалар халбаҥа суох тутуһуллалларын эрдьүйэр, сүөсүһүттэри ордорбокко эрэ эрэтмиимэхтэрэ.

Саҥа төрүөҕү эҥчирэлиэт туһугар туох наадатын барытын оҥоруу—бүгүҥҥү боччумнаах сорук.

## В. И. ЛЕНИН 100 СЫЛА ТҮӨЛҮҮТҮН КӨРСӨ ТӨРӨӨБҮТЭ

### Өлгөмнүк бултууллар

Карл Маркс аатынан колхоз олыттаах кадровай булчута С. Н. Оконешников бу нүүнэргэ 425 солк. түүлээҕи тутта рда. Онон кини квартааллааҕы былааныҥ хайыы-үйэ 236 бырыһыан толорде. Ол эрээри эдэр, ураты дьөҕүрдээх булчут В. И. Сивцев 504 солкуобайдаах анардас эндаатараны туттаран, квартааллааҕы былааныҥ 280 бырыһыан толорон киниини ыраахыйан иҥэтта.

Оттон Ленин аатынан колхозтан түүлээх булдун туйгуна И. И. Николаев бэйэтин үөрэтэр булчутунуун Г. М. Гермогеновтуун аҕыйах хонуна да буоллар Амма иликки үрэхтэриниэн киэҥник сылдьыбыттара. Онтон 2 барылаах, 15 солоҥдолоох уонна 50 ондаатардаах киирдилэр. Ити киниилэр квартааллааҕы былааныҥ ситиһиилээктик толороллоругар кыаҕы биэрдэ.

М. СОФРОНОВ.

### Чыччаҥ кыргыттара

Үһүк фермаҕа Чыччаҥҥа биэс кыргыттар слороллор. Бэһиэн Мугудай орто оскуолатын бүтэрбиттэрэ, колхозка үлэлии кэлбиттэрэ. Быйыл барыта биирдэ 297 бороскуну көрөллөр. Олор туруктара үчүгэй, үһүс сортаах биир да суох.

Комсомолкалар Анастасия, Светлана Красильниковалар, Любовь Павлова, Надежда Синцева уонна Зина Малышева үүс-үран самодеятельность бастыҥ кыттааччылара. Колхозтарын спортивнай чиэһин биирдэ эрэ көмүскэспит буолбатахтар. Оттон Надежда Синцева ЫБСЛКС уобаластааҕы XXIV конференциятын делегата этэ.

И. ПОПОВ.

### *Кандидакка киирдэ*

Нэһилиэк Советын депутата, тракторист Н. Н. Фомин колхоз киэн туттар механизатордарыттан биирдэстэрэ. Кини тракторун мэлдьи көрөр-истэр буолан техника үлэлээбэккэ таах туруутун хаһан да таһаарбат. Ити түмүгэр шлыыммыт сорудаҕын толорботох түбэлтэтэ суох. Николай Николаевич техника күүһүн толору туһанар сыалтан сарсыарда эрдэттэн киэһэ хойукка диэри үлэлиир.

Бастыҥ производственник ССКП райкомун бюротун, райсовет исполкомун, колхоз быраабылыанньатын, парткомун Бэчүөтүнэй грамоталарынан хас да төгүллээн наҕараадаламмыта уонна үгүстүк бириэмийэлэммитэ. Маяк механизаторы Эриэлиҥ Эристиэнин аатынан колхоз Хоптоҕотооҕу бригээдэтин коммунистара соторутаҕыта ССКП чилиэнигэр кандидатыгынан ылыллыбыттар.

Эдэр коммунист Николай Фомин бу күннэргэ улуу сирдьит В. И. Ленин төрөөбүтэ 100 сыла туолар юбилейын чиэһинэр үрдэтиллибит эбэһээталистибэни ылынан үлэлиир.

Н. ФЕДОРОВ.

*Социализм дойдуларыгар*

## ТҮӨРТ МӨЛҮЙҮӨН ТОННА СААХАР

Кубаҕа хайыы-үйэҕэ 4 мөлүйүөн саахары хомуйдулар. Кубинецтар 10 мөлүйүөн тонна саахары хомуйуу былааннаммыт болдьоҕор бүтүө диэн эрэнэллэр. Киниилэр бэлиэтээннит соругу толорорго туох баар күүстэрин уурааллар. Тростниковай саахары хомуйар аан дойду атын биир да государствотыгар үлэни механизациялыыр массыыналары оҥоруу ситиһиллэ илик. Оттон бу бөппуруос Кубаҕа толору баһынарыллан эрэр. Билигин плантацияларга 200 комбайн үлэлиир. Итилэр хас биирдиилэрэ 30 — 40 мачетеро иликэн үлэлиирин солбуйаллар. Кэлэр сылга плантацияларга 600 комбайн үлэлиэҕэ, онтон кэлин тростнигы хомуйуу толору механизацияланыаҕа.

Куба коммунистическай партията уонна правительствота тыа хаһаайыстыбатын производствотын түргэнник өрө көтөҕүү соругун туруордулар, онтон салгыы промышленнай сайдыыны түргэтэтиигэ киирэргэ быһаардылыар.

Билигин 10 мөлүйүөн тонна саахары хомуйуу соругун сэргэ Куба норуота сүөһү интинтигэр, рыбы, оҕорут аһын, фрукталарын, кофены хомуйууга государственнай былааннары толорууга үгүс күүһүн уонна энергиятын биэрэр. Быйыл Куба тыа хаһаайыстыбатын бородууксуйатын, революция кыайыыһын инниэҕэргэ тэнитиэххэ, икки төгүлүнэн элбэҕи биэриэҕэ.

Кубаҕа улахан көмөнү Советскай Союз оҥорор. Билигин Кэҥүл арыгыгар 50 тыһыынчаттан тахса трактор үлэлиир. Гавана провинциятыгар үлэлиир 4237 трактортан 90 бырыһыана Советскай Союзка оҥоһуллубут массыыналар. Кубинецтар ордук «Беларусь» марка лаах тракторлары хайгыыллар. Рис плантацияларыгар үлэ механизациялаанна. Уоҕурууну киллэрии, буортулааччы үөннэри утары охсуһуу уонна рыбы ыһыы «АН-2» самолет көмөтүнэн ыытыллар. Балары Куба Советскай Союзтан атыыласпыта.

Н. Чигирь, ССТА ыыттаааччыта.

# Харыстаабаттар, кэмчилээбэттэр, ситэ туһамматтар

ССКП Киин Комитета, ССРС Министрдэрин Советэ, ЦПСПКС уонна ЦБСЛБС Киин Комитета **«Производствоҕо ис кыахтары туһаныыны тупсарар уонна норуот хаһаайыстыбатыгар кэмчилээһин режимин күүһүрдүү туһунан»** суруктарын дьүүллэһии кэлгинин ыыталлар. Итиннэ колхозтарга, совхозтарга, промышленнай тэрилтэлэргэ ис кыахтары толору туһанар, суруҥ средстволары, баайы-дуолу харыстыыр, кэмчилиир, үлэ дьиссипилиинэтин тупсарар, үлэ оҥорон таһаарыытын үрдэтэр, бородуукса себестоимоһын намтатар, бастыҥнар опыттарын тарҕатар, элбэх киллэрэр тустарынан саҥа тыын боппуруостар таарыллаллар.

Оттон баһыгы эрэйгэбин хаһаайыстыбаларыгар итинник итэҕэстэр элбэх үгүстэр. Сэторукта Ленин аатынан колхоз колхозтаахтарын уопсай мунньаҕар быраабылыанньа председателэ тов. Николаев Е. С. быраабылыанньа биир сыллааҕы үлэтин отчуоттаата. Отчуокка уонна колхозтаахтар кэпсээннэригэр хаһаайыстыба үлэтигэр-хамнаһыгар таһыбыт бөччүмнээх итэҕэстэри туһа кинэ кэпсээн ыытыллына. Маныаха дараптан эттэххэ, колхоз ааспыт сыллааҕы отчуоттуурдааҕарбыт мунньаҕар ыйыллыбыт итэҕэстэр — общественнай баайы-дуолу харыстаабат, кэмчилээбэт, ис кыахтары толору туһаммат буолуу, үлэ дьиссипилиинэтэ мөлтөҕө — туоратыллыбакка, баһыал элбэх сибиэлэ сылдьаллара салалта тустааҕ үлэһиттэрин кэрдэбүлү, эппиэтинэһин сэттээх таһымга туруорбатахтарын тустарынан. Хомолтолоох, сылтан-сыл уопсай тэһыынчалан суумалаах колхоз баайа-дуола сиэн буолан симэлийэр!? Холобурга ааспыт сылы ылыаҕыҥ. Колхоз сүөһү иитиитигэр дьэрыкталарын быһылыттан от салай суруга, тутаах ыһыыыта. Оноо от сааһалла таһынан даҕаны да сэччэшинэн сүөһүүттэн ыллыбар бородуукция үлэтэр. Оттон суруга дохуот барыта кэринэ сүөһү иитиититтэн киирэр буолбатаҕа дуо? Ону да дьоһумах ааспыт сылладары сааскы эрэлэбиигинэ 644 центнер хур оту уокка сытан хара күлүн куусуптуттара. Оттон бурыйдааҕы (В. Н. Рязанский ааттаах) бригадаҕа чурсун туналталлаа килэр. Ол үлэҕэ, Анна үчаастактарыгар 400 центнер чэрэкэ кэс оту курууттан-хаһааттан туталларыгар сатаанэһилла сылдьаннар сылыга-сылааҕа тоһоӈэрдьүлэр, сиэттиллэр. Бурдук отун олох да аныгыыта ылбат буолбуттар (күһүн 3000 ц бурдук ото хомуллубута). Онон тутаах салалтата тэлэ эрэтӈэр оту хаһаайыстыбаннаа сүөх тутуулларыттан 15900 солкуобайдаах эрэскуот тарыста.

Бу сааи 15000 солк. хортуоппуй сиэмэтин атыылаһыыттара. Күһүн 55 тонна хортуоппуйу хомуйан баран, сыттаран, тоҥорон ааттанан да биэбэҥкэ тохпуттара. Колхоз уһунан 219 ынах сүөһү, 57 сылгы өлүүлэн (ол иһигэр 33 биэ туоӈэру) илдьэр. 19 сылгы сүтэн сүтэ.

Кини дьиктэригин бары, колхоз собуоттан саппаастыырдаммыт үгүс атыылаһарга 7600 солк. төлөөбүт. Оттон итэ барыыма ферма эрэ сүөһүлэрэ тирээбитэ тугун тахсарга хааланы тутарыгар үлүгэр хаталыыны. Онон анардас үүттэн 24 тыһыынчалаах ...

## Колхозтарга отчуоттуур мунньахтар

чоккаа тустулар. Оттон итэ таах тофор үүттэринэн (эстэн турар баттыыстаах салаатты) сибиэтинэтигэр тэлиннэ аһатан-сиэтэн, колхоз ааспыт хаачата, этэрээ дьиэ, сылын аһыгы буһаран сиэ олордоллор дуу! Сибиэтинэҕэ үүнээ бурдук атаҕын, турбиэсы хааһылаан ситтэ, аны, сирэйдэтэ ис буолаҕаҕай?! Сүөччүттэр биир ийэ сибиэтиннэттэх 2 тонна эти ылыахха сөп дьон суоттуллар. Ол эрээри, колхоз салалтата сибиэтиннэн иитиини бэлэтиннэ да кейиллэр сүөһү тутар. Ол хата аҕыйах хаачыны эрэскуоттаан, элбэх бородуукцияны оҥоруоттан аккаастаналлар.

Колхоз быраабылыаннатаа «отор-наар төлөөн биэрээ суохтар» диэн сааһаҕа хам баттатан, тэрилтэлэртэн ылыахтаах 24996 солкуобайдаах иэһин таһаарыаах тэн кэбистэ. Эһи, кыахтарын!! Колхоз 21 тэһыннтэҕэ, 31 колхозтаах тракторданах, бульдозердаах, грейдердэах, скреперданах уонна 16 автомашиналаах. Бу улахан күүс эбээт! Ол эрээри ити күүһү сатаан туһаммакка. «Сельхозтехникаттан» тракторы, массыынаны уо. д. а. техниканы эттэрилинэн иһэн 14800 солкуобайы уураан биэрдэ. Бэйэлэрэ толору оҥорор кыахтаах үлэлэрдэн 73 устууканэ аан, түннүк холуоҥкаларын атыын тэрилтэлэрэ оҥорторон 13 тыһыынча солкуобайы телеетулар.

Дьэ, итинник чахчылары аһаллаан туран, Ленин аатынан колхоз салайааччылара уонна колхозтаахтарга баайы-дуолу, үбү аһы кэмчилиилэр, харыстыыллар, баар ис кыахтары толору туһаналлар эбит дии эн дии куруук түмүк оҥоруохха сөп дуу? Билэн турар, суох! Ити итэҕэстэр туохтан тахсыталар?

**Бастатан туран,** колхозтаахтар бөлөһүтэлэбиттэрин курдук, колхоз быраабылыаннатата, кини председателэ тов. Николаев Е. С. бириигэдэ, үчаастак салайааччыларыттан, специалистартан сөптөөх кэрдэбүлү, эппиэтинэһи тутуупбатал. Үлэ-хамнас барыи ааһыытар, тоторуллуутугар хонтуруол олох сүтэҕэхтэрэ.

**Иккиһинэн,** хаһаайыстыбаннаа суох быһыылары тутатына дьиэби ылыллан испэтэ. Ол түмүгэр сороҕ колхозтаахтар итэҕэһи-быһаҕаһы көрө-била сылдьан кыһамматтар. Итиннэ ити үлэ итэҕэстэрэ маҕастэннэр сорохтор үлэ, киинэ толору бириигэдьирдэр эрэ нагэрассыстэрэ, кыһалҕата буоларын курдук өйдөөннэр, кыһыарычыы аккаастаналлар эбэтэр уларын ааттаһан кэнниттэн ааллаларын баһа хонтар.

**Үсүһүнэн,** колхоз суруҥ специалистара — зоотехниктар, агроном, механизатор инженера быһаччы сылдьан үлэни-хамнаһы салайбатахтар, тыастаахтан-уустаах тэрийбиттэр. Бэйэбит сорудахтарын туолуутун ылтахтыы ирдээбиттэр, хонтуруоллаабаттар. Түмүгэр, торуох олуутэ, техника алдьаныыта, таах туруута үгүстүк тахсар.

Билиҥ, 67 саастаах ыраҕыҥ колхозтаах, билигин да хойуун ыаныахсыт Мария Фомиинична **Абрамова** эппиэтигэр дылы, күүс колхозтаахтарга баар. Киниэр сорунэн үлэлээтэхтэринэ үүгү тутуутуохтарай!? Ити күүһү сатаан, таба аттаран туһаныахха. Ол иниттэн салалтаны иммгас оҥоруохха, кэрдэбүлү күүһүрдүөххэ, ититэр үлэни бары каналларынан тэрдүттэн тупсарыахха. Үөһээ эттилибит итэҕэстэри туоратар туһуттан колхоз саҥа Устаабын уонна ис бэрээдэк быраабылатын бары пууннарын хабааҕа суох тутуһууну олохтуохха. Хас биирдии колхозтаах иннигэр ис кыахтары толору туһанар, баайы бары харыстыыр-кэмчилиир өйү-санааны уонна аҕыйах эрэскуотунан элбэх бородуукциялы оҥорон таһаарыы соругун туруоруохха.

Е. ГУЛЯЕВ.

*Улуу Кыайыы 25 сылын көрсө*

# БУОЙУН, ПОЧТАЛЬОН УОННА КИНИ УОЛА

Сибээс отделениетын начальнига, коммунистическай үлэ ударнига Ирина Ивановна Монастырева эйигини эрдээбэттэн кэпсиир уонна биэрэ бил бу кинигин эйэрэстин көрсөр. Телефонистка Александра Кирилловна Лыткина проводтар устун аа сантарын түргэн үлүгэрдэри тиэрдэ охсоргэ кыһаллар. Отделение былаана бары корпуоранан ааҕаан иһэр. Дьон-сэргэ да почта кыргыттарын онтуулару саныыбаттар. Хата аһаранныбыт дьаналлар.

— Бастың почтальоммут Афанасий Никитич! Күн тура-тура толору кэйиилээх суумкатын сүгэн хаамар, суруналл, бэһиэттэн, харчы нөрөвэдүн кэтэһин олорор дьонго тиэрдэр. Сорин, сут-кураан сылдара буолбатах. Дьон үөгэй сураҕы, кэнчүнүт үөрүүлэрин суруннар билэллэр, — дииллэр начальник ныта.

Кини хайтыыр киһиэх кинэээтэрэ да элбэх суумалаах бэчээккэ суруттуулуу ыытыт. Өссө лотерея, киинэ, о.д.а. хаһыаттары тарҕатар эбит.

Чыаппара олохтооҕоро, сүбэһитэ, колхозтаахтар уонна учууталлар, үөрэнээччилэр, сельпо, больница, детсад, о.д.а. тэрилтэлэр үлэһиттэрэ буолаллар. Кинилэр республика хаһыаттарын 400-тэн тахса экземпляры ылаллар. Киин сүүсчэкэ экземпляр киин хаһыаттарга уонна суруналлларга суруйуттар. Оттон биһиги хаһыаппыт «Саҥа олох» 165 ыал ааҕар эбит.

— Аны ааспытын иһин ыыарыа, мар кимэр эттэлэр — алдьархайдаах сэрии ааһыналыыта, онно сэмалык сут-кураан эрилэллэтэ... 1942 сыл сайын саллаат сипиэлин кэппитим, кырыылаах хотулуттар биэстэ эстэр биитинэтин тугмутум, — диэн кэпсиир Афанасий Никитич.

Нуучча хаһыы биир да тылы билбэт саха киһитэ Сталинград аннынар, улуу кыргыһыы бара турар куоратыгар, хомуу сэриинтин хотунэ — пехотаҕа түбэстэ. Нууччалар, узбектар, белоруспар, армяннар, сахалар... Онно кэрбүтэ эттэ, кинит ийэ дойдутун киэн-билэн иллээх көрүүттэрин. Билбитэ киин дойдута баарда уустарэҕин, хааннаах эстээхтэ сөбүргүстэбит модун санааларын, кининэ кыйтарга бигэ эрэллэриин.

— Тоһо ниһи, техника баар этэ! Немецтэр самолеттара халлааны ап-алларынгнас буолаллара. Бомбалыы сааһыыр курдук ибииаллара. Биһиги чаастыт кылгас кэм иһигэр биэс тоҕус кадрир атаннар хыбылта. Ол курдук сүөстээх, алууллаах-сүттүүлээх кыргыһыы буолара. Сорохтор «штыкоҥойго киирэн ордон иһэбит» диэн ааһаллара, — билиитэ, үтэ чыппаччыттан ордук барыллэ ааспытын киилэ, кини итинник ойдоон ылар.

Немецкэй фашистар кыайарынан чабылыаныылара куппаллуу бардыбытын көрбүтүнэн буолбут Волгатааҕы кыргыһыыга кини уна илиитигэр уонна аанас атаҕар баабардыта. Сыл аҥара госпиталга сытаныта. Оруутатарынын онтун оҕургу этэ. Ол да иһин эбитэ дуу, кини эн сэрии сэбин таһар чааска аһаа быттара.

Арыт массыынанан, үксүн атынан айаннылаллара. Рюкзак суһаһордоох окуопаҕа сүтэрэсилэнэ былаастаан тиийэллэрэ. Тула бомба, снаряд эстэрэ, мина оскуолактара тыаллары, буулдьа кэмлээрэ. Ол олор өлүү, кыргыс хонуутун ортотунан ботуруону, граната уонна пулемет, автомат дискатын эстээх тууну киирэр сытар буойуннарга аҕалаллара.

Афанасий Никитич Белоруссияны уонна Прибалтика республикаларын фашистскай талыбырдаттарыттан босколоспута, эстээх киритиныган Кенигсбергин штурмаларыгар кыттыбыта.

Германия сиригтэн саха буойуна уола японскай империалистары урусхаллыырга айаҕын турумнута. Тинкэй ахаһаҕа тиийэн бойобуой походун түмүктээбитэ.

Кини түөһүн «Сталинград обороната» иһин», «Кенигсберэ ылыы иһин» медаллар киэргэтэллэр. Үс сыл устата фронтҕа сылдьыбыт, баас-түү ылбыт киһи бойобуой наҕарадата суоҕуттан комойо сылдьыыта.

— Бэйэм тыллаан сибиниһыт ферматтар үлэлээбитим. Отчолорго кыра колхоз этэбит. Сэттэ сыл устата аҕыс сибиниэттан саҕалаан икки сүүсчэкэ тэбэрэ тиэрдибитим. Бинр ийэ 10 оҕоҕо тийэ биэрэр буолара. Дьиэтэр, барыыр биэрбит кыыллары эспиппит, — диэн кэпсиир Афанасий Никитич, ол фронтан хаан баран үлэлэбит, үгүс эрэйин биэрбит салаа хаһаайыстыбата сайдыытын ыыбаттахтатан аһарын тураар. Хаанныыт да айан ол сыллардаа үлэтин түмүгэ үгүстүк буолан чаһыан наҕарадалаахтахтара, хас да Бочуоттугу грамоталары туттардахтара дии.

Алта оҕо аҕата, оҕо аһата буолар дьиэлээмут кини туһунан кэпсээниэм кини улахан уола Иннокентийтыын түмүктүөҕү баҕараллар. Аһыайы бүтэрэн баран, уол Советскай Армияҕа ыҥырыллыбыта. Төрөппүттэригэр Афанасий Никитичка уонна Аграфена Николаевнаҕа сулууспалыы сылдьар чааһын командирыттан үөрүү суруга кэллэ. Олортон биирдэстэригэр маннык строкалар бааллар:

**«...Улуу сирдьит В. И. Ленин төрөөбүтэ 100 сылын достойнайдык көрсөр иһин социалистическай куоталаһыыга киирсэн туран, уолуҥ үһүлүүчү кыһамньытынан, байыаннай дьыаланы билиитэ дьыларынан бойобуой сулууспатыгар, бойобуой уонна политическай билиитигэр үүһүн ситиһиилэлэр. Уолгутун үчүгэйдик иитиилээбит иһин командование ааттыттан махталбытын тиэрдэбит.**

**Воинскай чаас командира СКОТНИКОВ».**

Командир суруктарыттан ийэлээх аҕа уоллара бойуун ыты ыыһин хайдах толоро сылдьарын сибилин сэргээн олороллор.

Улуу Кыайыы үһаасыбыт аҕаларын албан ааттаах суолларынан уолаттара иһэллэр. Өссө бэйэтин, кэнэҕэн, дьоһун ааттаах. Сахалар эппэччибит: аҕатын туйаҕын хатарар оҕо. Онуох эбэтэ, Советскай Армия биир туйаҕа буолла, комсомолец Иннокентий Лыткин!

П. СЕДАЛИЩЕВ.

ОЧЕРК

# Дьаамсык уола

Николай Бущуев

1

Көлүйэ куоллар, элгээннэр уулаабут сибиэтэр... курдук көрбөстөр. Үрэктэр, аластар тумалара сарт алаа кутуругунуу күөхэрэн, сылгынньах лабааларынан ... сирдээбиттэр. Урах халдьаайытын кырыыта субуллан сытар от суол устун үөр сүөһүлэр ачааннар тачыгыраан сырсан үөлэннэчиһэллэр. Кинилэр киниилэриттэн тилэх баттаһан, Хабырыыс уол айаннатан салаһыннарар. Сахалыы хаанха ыгымыра «кыһыгыны-сайыныгы, кыһыныгы-сайыныгы» дииргин кыычыгырыыр.

Кыракыслаах дьаалар курдук кырымалы кэбэйһэллибит хойуу оттоох хочону ортотунан, үүт маҕан аттаах киһи, илиэ-талаһа халгыран, утары кэлэн иһэр. Хабырыыс чугаһаан иһэн билбитэ, артыал сылгыһыта Дьарааска, куолутунан ыгымырга сэгэччи олорон, иһэр эбит. Дьарааска—артыал бырабылыанньатын чилиэнэ. Уруккута сытыы-хотуу, хоодуот киһи аҕамсыйан, арыый сорсуйан эрэр. Кини уутугар-хаарыгар киирдэҕинэ, «Оннооҕор буолууҕу көрсүллүбүтэ»,—диэммитинэ үгүстээх. Ол оруннаах курдуга. Бастаан туран иһэн «дьадаҥы Тиэхээн уола Дьарааска дуо» диэтэрэ, оччотооҕу ... сэп баайдарын урууга-аймахха киэн тутар, күөн онностор маҕын уолаара буолан күннэрэн сылдьыбыта. Ол ... эбитэ дуу, үрүҥнэри батыһан, урах бастарынан быыралаамахтаабыта. Кэлин биир дойдулааҕа Уот Сэбиэрэйскэй ... кууһан кэлбитэ итиэннэ баандьыттары тайахтарыгар тиийэ эһэсипитэ.

«Бу сойуулуорга сүрэһунуу оһоллоору, аты да харыстаабакка, маннытин сылдьаҕын диэн сэмэлээтэҕинэ дьиэни ыраахтан мэбэт кырдьаҕас»,—диэн санаан Хабырыыс аттын саайа аһыллан барда. Ол ахардас дьулайарыттан эрэ буолбатах этэ. Ытыктабыл сыллас сабыдыала эмиэ баара.

—Дьэ бу маладьыас боотууй! Күһүнүгү дойдурҕа, саыскы хачаал сылгыга-ынахха араас оһоллоох буолааччы. Ону аахан, хайа сүөһү чаахылатан ырара-дьүдэйэрэ... Хайаабыт да аһын, эрдэ көрөр-истэр ордук,—диэн-диэн Дьарааска уолу күлэ-үөрэ көрүстэ. Аттарын аттыларыгар ыытан, суолу батыһа кырылаабыт үс мас үүт бүтэйгэ сэргэстэһа олорон табалтатыллар. Ыраахы-чугаһы сураҕаластылар. Дьарааска сылгы үлэтэ үчүгэйин, сылгы иитиитэ артыалга сайдар кэскиллээҕин, дохуоттаахын кини тутардыы кэпсиир иһэн:

—Тукаам, эн үүнэн иһэр киһи хойут да кэскиллээх, дохуоттаах буолар сылгы үлэтигэр сыстыһан, сылгыһыт буолбаккын дуо. Тулалаах кэһиэтэ бөйөҕөр үчүгэй буолуо этэ. Хайа эдэр киһи көргөмнөммүт турдаҕа диэ. Кырдьыттан аҕам бокуонньук үлэҕэ үөрэтэн анаа сыстыҥаскын. Бостууҥна хас да сыл сылдьы-

2

быкыыттан сылдьытаатахха, үлэҕэ бэрдэһиэх. Дьоҕурдаах курдукку. Артыалбыт байда. Биир эбэн сылгыһыкка ... сылдьыбыт. Ону хайыаҕыт этэй?—диэн уол уйбатта өттүттэн этэн кэбистэ.

Хабырыыс били «солууга суоллун» диэбит санаата халка да суох буола оҕуста, түтэ бөччүкүрэ түстэ. «Көргөммөтүн» уол сүрэҕэ ордук итэ тылтан ньулуйбахтаата. Сонньуһан тогуруччу көрбүт, сабарҕай сүһүөхтээх, аҕыйах саҥалаах Бакаа ... кыыс карааҕар бу эдэр кыһыккын мэнчэрдии турда. Хабырыыс, ууга чачаабыт киһилии, сүр күүскэ үөһэ тыынна.

«Аҕам бокуонньук үлэҕэ үөрэппитэ»... Хабырыыс, кырдьык, чугастааҕы хайа да эргэттэн үлэҕэ оҕуччу ордуга. Кини аҕата туос оҥочотун тымтык уотунан умалларын эйдүүр. Ол туос оҥочо, ол табаах сыта сүр ... сүрэҕэр билэгин даҕаны ньуолуйарга дьылы тыһар. Онтон: «Эйбиих-аҕаа оҕолоор урууллаах, дьаалаах-уоттаах, аҕам курдук улахан-улахан үлэһит киһи буолаар»,—диэ-диэ, саҥарбыт буолбут тыбыс тыкпыт ... куһах ылан, сүбүттэн сыллаабыта, ... пиэхэттэр кубарыйбыт ... үөрэ туолан, сырдыг ... сылдьыбыта ... сүүр бүтэрэ. Аҕы санаатаҕына, итэ эйэтин эрэйдээх тэһэх тылларын эбиттэрэ буолуо. Сиддиэйэлээх Мооттуоха байдар мар ыныталарыттан араарсан, артыал айылгылаах олорор холбоһон, сагардыы бэйэлэрэ бас билэр ... үс

3

уол оҕолоох ньир-баччы мал буолан иһэн, Мооттуоха сэллик буолан эрдэ үйэлээбитэ. Ол 1935 сыллаахха. Хабырыыс түөрт кылаастааҕар этэ.

х х х

«Баай бэйэтигэр маҥалайа хамнат, кулууттара киниэхэ буоругар эрэ харада туолар» диэн өбүгэ өһүн номоҕо Тоҕойо байга толору ... түбэһэрэ. Якутскайтан Лаамыга түһэр уос дьааны уонна угаадайы быһа капсатиһэрэ. Сүһүүгэр атыгар дьадаҥыларттан күүһүрдээх таһааһ бэрэну тастарара. Оннук кулуттар кыдэ буолбуттар ортолоругар Сиидэрэй эмиэ баара.

Колхозка тутуу сылын бэҕэргэнэ, дьаам сүүрдүүтэ артыаллар тасха үлэлээн киллэриилэр дохуоттарын сүрүн салаата буолбута. Сиидэрэй Стахаан аатынан артыал биир тэһүү үлэһитэ, ээ сыл Арыылаах үөс дьаамыгар аны «бойон гнаан» диэн эстигинин сапаан үлэлээбитэ.

Хабырыыс ийэтэ өлүөҕүттэн иһирдьэлэн-тэһырдьалаан аҕатыгар кутуругун маһа буолбута. Онон оҕо эрдэттэн буолан иһэн хон-курдук сымнаҕас ат уулатыыр, аһатыыр, көлүйэн мохсуо киһи буолбута. Ол эрээри сагардыы ону-маны өйдүүр буолан эрдэҕинэ аҕата өлөн, тогурун тулаайах хаалбыта. Арай Советскай былаас аралы кыһамньытыгар сочча-бачча кыһалҕата биллибэккэ Арыылаах начальнай оскуолатын бүтэрбитэ. Үлэҕэ кыһамньытынан, сыстаҕаһынан кырдьаҕастарга сөбүлэтэр, эдэрдэри эрчийэрдэр буолан испитэ.

х х х

—Дьэ бараахсын баатталл, таланнаах сылгыһыт,—дэһэллэр дьон-сэргэ, Гаврил Семенович 21 сыллаах сэрэлаах үлэтиттэн астыйан. Кырдьыга ол, «талаан» халаан уутун курдук хаалыйан кэлбэт. Кини—үлэни таптаабыт, тохтообот дьулуур уонна сыыдамныйбат сырыы түмүгэ. Ол туһунан Гаврил Семенович маннык кэпсиир:

—1949—50 сс. кыстык, ама тасыытын киниэхэ, сылгыга мар кыстык этэ. Сылгыларбын хайыһаралыы сылдьан, хайа маннаарыллаах, талахтаах буоларарый диэбит алаастарбар, үрэхтэрбэр көһөрө сылдьан ... сатаабытым. Ол үрдүнэн үс сылгым өлөн сонуннуттара. Санаам түһэн сырыттахпына ... дьоннор абыраабыттара. Убайым тэҥэ санаабыт киһим Дмитрий Васильевич Кривошапкин, миигин сылгыһыт кыһыр үлэтигэр уһуйбут аҕам үөрэтэн Герасим Тихонович Винокуров сүбэлээн, сылгыларбын Аммаҕа киллэрбитим. Хаалбыт 117 сылгыбын онон өрүһүйбүтүм. Итэ сыл сэрэхтэр үөргэ чугаһыыр сылгыларыттан маллыйбыттара.

(Бүтүүтэ бэчээттэнниэ).

Биһиэхэ ЭППИЭТТИИЛЛЭР

«Саҥа олох» хаһыат былырыын дьыл алтынньы 19 күнүгэр тахсыбыт «Спортка эмиэ бастыҥ буолуохтуг» диэн А. Илларионов ыстатыйатын колхоз партиялыгар кун ньыһарар дьуулланна. Ыстатыйаҕа ыйыллыбыт чахчылар кырдьыктаахтар. Партком маннык ис хоһооннох ууралы ылынна.

Оройуон уруукэн ыытыллар кураахтэһиилэргэ спортсменнары тутулуга суох көнүллээн ыҥыллэригэр барыы учаастак бирилэдьиирдэригэр сорудахтанна.

Иннинитин спорт ветераннарын, спорт маастардарын ыытта көрсүһүүлэри тэрийэргэ, колхоз иһигэр бирдии учаастактарынан бэс ыйыгар спартакиадалары ыытарга уурааахтанна.

Иннинитин спортивнай үлэ туттарыллыктарыгар комсомольскай комитет секретарыгар Василий Николаевна, физоргке Семен Пинигинэ сорудахтанна.

Н. ДМИТРИЕВ.

Эргиин Эрчтин аатынан колхоз партиялыгар секретара.

# ОҔОНУ ИИТИИГЭ ТӨРӨППҮТ ОРУОЛА

О ҕо—олохпут кэскилэ, кулу кэнэбит, күммайбит. Оҕо—олохпут эргиэ, эрэл, ууһар ыйэ чарылхай сибэккитэ. Оҕо иитиитин боппуруостарыгар партия, правительство, советскай норуот бэйэлэрин болҕомтолорун хайаан мэлдьитааҕар да күүскэ уураллар, элбэх өрүттээх үлэни ыыталлар.

Оҕо улаатан билиитэ-көрүүтэ киҥээн, интириэһэ улаатан эстэрин хайы кини иитиилэнэр үстүгүрэн иһэр. Иитэр үлэ сүрүн формаларын уонна ньымаларын оскуола быһаарар. Маны төрөппүт бары өттүнэн өйүүр эбэһиннэстээх.

Баирдэ Чурапчы орто уонна аҕыс кылаастаах оскуолаларын администрацияларыгар бэйэлэрин төрөппүттэригэр анаан «В. И. Ленин оҕону уонна революционнай үлэтин холобурдарыгар оҕону иитиигэ төрөппүттэр сорук-тара» диэн тиэмэҕэ научнай-практическай конференцияны ыытылларын туһунан олохтоох радионан биэрэнин иһиттибит. Ордуугуургу, карахсэн санныы олордууна «Төрөппүттэр кэлбэттэр» конференциялар көрүүһэллэр диэн хамаатталоох, билэриннэн биэрдилэр.

Киһи эрэ хомойуох курдук түбэлтэ этэ.

Ити төрөппүттэртэн «Эн оскуолаҕа тугунан көмөлөһөҕүн?», «Эн оҕоҥ төһө кубаҕаннык үөрэнэр?», «Эн оҕоҥ хайдах иитэнэр?» диэн боппуруостары кытаанахтык туруорар, оҕотун иитиитигэр итэҕэстэрин ыйан ... тардар эбитэ буоллар, балайда атын буолуох этэ.

Бу кэнэ боппуруос. Мин төрөппүттэр оскуолаҕа чопчу кинилэрэ туох буолуохтаахтар ...

Оскуола олобо

ылабыт атастаһыахпын баҕарабын.

Оҕо барт кыратыттан систиэмэлээхтик ииттэхтэх. Оҕо кэскиллии, сайдыытын көргөн бэйэлэрэ. Көрсөнээ научнайдык ыһыллыбыт режим баар буолуохтаах. Кытаанах режим баар буоллаҕына уруук культуралаах, дисциплиналаах, эйэҕэс, лап курдук толоругас, үтүө майгылаах-сигилилээх киһи иитиллэн тахсыан сөп. Режимнэ төрөппүттэр барыларыгар биир буолуохтаах диэн буолбатах. Кинилэр олохторугар баар уратылар учуоттаныахтаахтар. Ол эрээри, оскуола режимиэ сүрүн үлэҕэ туһаар, ону толорору кытаанахтык ирдэһэ буоллаҕына оскуола уонна кэргэн икки ардыгар оҕону иитии боппуруоһа сөптөөхтүк дьүөрэлэһиэхтэх. Биһиги Хорооҕо бөһүөлэгэр хас да комсомольскай уонна пионерскай рейдэлэри ыыттыбыт. Оруоҕа үгүс төрөппүттэргэ кытаанах режим олохтоммотоҕо көстүннэ. Ордук уруук аахыытын кэмигэр аһыых, үлэ-хамнас, киирии-тахсыы баар. Сороҕ мал оҕолоро үлэлиир миэстэлэрэ суох, урууктарыгар тура-олоро сылдьан быһаарбыттара, дьиэтээҕи үлэлэрин толорбута буолаллар.

Ити, биллэн турар, үөрэх билиитин үрдэтиигэ, хаачыстыбатын тупсарыыга комэлэспэттэр. Итиннэк режимнэн үлэлиир үөрэҕэр оҕо чиҥ билиитэ суох буолар. Оҕолоругар уруоктарын аахтара олорор төрөппүттэрэ бэрт аҕыйахтык көрдүҥ.

Оҕо уруокка үрдүктэн-аһынан балаҕаннаахтык буолан барар, айаҕа харыһан дамытан тахсан барар, көнүө көччүйэрин ордорар. Маннык оҕолор үүс-урааһ литератураны, кинигэни, хаһыаты, сурунаалы ааҕыаттар, бэйэлэрин билиилэрин-көрүүлэрин харыһаллыттар. Ардыгар сороҕ төрөппүт оҕото хаһан барбытын, дьиэтигэр хаһан кэлэн утуйарын билбэт.

Оҕо бүрүйү огорон дьуҕалаһар күнүгэр төрөппүт көмүскэһэн тахсар омсолоох чахчылара биһиэхэ да баар. Начальнай кылаас үөрэнээччилэрэ 3 чаастан оттон үрдүкү кылаастар 4—5 чаастан оскуола иһиититин ... тэлтэн таххаллар. Онтон кинилэр утуйуохтарыгар диэри төрөппүт көрүүтүттэр-истиитигэр сылдьаллар. Биллигин биһиэхэ үгүс төрөппүт билиитэ-көрүүтэ, үүс-урааһ кинигэни аарыыта кэннэ элбэх. Оҕолорун араардьыттар төлөрө кыах баар. Кинигэни уустуктык аахара уһуйуохтарын эмиэ сөп. Бу үтүстэргэ кыаллыбат.

Рейдэ түмүгүнэн үүс бэйэтэ библиотекалаах көргөн, мал биһиги дэрэвэнниэҕэ баара-эрэ 47-ҕэ тиийдэ. Маныаха оҕо ааҕыытын кэлэҕэтиниэрэн, кинигэ кэнэнэрэ дьоҕурун сайыннаран көмөлөһө кыаллах төрөппүттэр үгүстэр.

Оҕо олорор сонньуу уларыйылахтаах. Кэлин ол сонньуута улахан үлэҕэ уларыйан иһэхтэх. Сонньуу оҕо кылабайын дьаарыһан буолар. Кинини ордуктарда, сорҕалыттан, уустуктан дьарыктаннарар. Сонньуу сайыыга төрөппүттэр туһунан

(Бүтүүтүн 4 стр. көр).

# ОБОНУ ИИТИИГЭ ТӨРӨППҮТ ОРУОЛА

(Бүтүүтэ. Иннин 3 стр. көр).

көмөлөһүохтэрин сөбүй?

**Бастакытынан,** оонньуу материальнай базатынан, арааһынан оонньууру, тэриллэ, инвентарь бэлэм наада. Хөлөбүр, механическэй оонньуурдар, конструкторскай оногорон көрөр оонньуурдар, моделлар, аттар, мыҥытыырдаах хартыыналар, быһаллан оногуллар хартыыналар, хоҥкулар, хайыһардар, сахыматтар, дуобаттар, техникатэр, мэһэйктэр уодаһ. Маныаха төрөппүттэр дьиэлэригэр хомуйан көрүүгэ механическай, конструкторскай оонньуурдар олус эрэйиллэр. Дуобат, сахыммат оҕо үөрэтэр ахсаанынтан 30 бырыһыанын ылар. Хаһыы бөҕө эбэтэр, хайыһар кыһыс оҕотун 60 бырыһыанынан эрэ баар. Оҕо үүнэн иһэр эмоциялаах тардыһыытыгар көмөлөөбөр материальнай база суоҕуттан туох да сыала суох гуу гаатыырынан эмиэ-ньоон тахсар.

Төрөппүттэр оҕолоруун кытта биирэ оонньуур, поездтарга, экскурсияларга, салгыҥа сылдьар буоллуннар, бу үчүгэйтэн атыны ааҕыбата биллэр. Оҕо оонньуурун үчүгэйдик, эстетическайа, байытан өйүттэн буолан оногуллара туустук идеялара, техниканы билиҥнэ, хайдаһыастыбанный бонтуруостарга сыһыарыы тардар.

**Иккиһинэн,** оҕо бэйэтэ өйүттэн буолан таһаарбыт оонньуутун, задачатын, айымньатын төрөппүт салайар, көмөлөр эбэһиэстээх. Бу дьиэ-сиргэ-ааҕыллар өйдөбүүҥ, толкуйдааһыҥ, логикаҥ уонна сокуоннай сыһыаннаһыҥ ааллар.

**Үсүһүнэн,** оонньуутаа үөрэ үрдүк культураҕа үөскээтэргэ төрөппүт көмөлөһүөх тустаах. Маныаха оҕо дьиэҥэр сэмэлэһэр сайыннарар, киниэхэ өй-сэҥэ биэрэр эйэлээх дьиэ-сиргэ олоруу төрөөбүт оонньуугу төрөппүт сөбүлүүр.

Кыра оҕолор үрдүттэн «ыалдьааҕа» буола оонньуулар. Ити «ээх-дьаһах киэҥ суолуун арайбаттар. Дьэ ол төрөппүт оҕо туохха барбаҕа туран оонньуурун сайыннарара, ону тиһэҕэр тэҥдэрэ наада. Итиигэ сибээстэн төрөппүт бэйэтин хөлөбүргэр, үлэҕин ыскаалатыгар, бастыҥ дьон үлэлэрин үгэстэригэр батыһыннарар, үчүгэй оногуктары көрдөрөр гражданскай эбэһиэһиэбин умуор суохтаах. Бу үөрэххэ, үлэ үргэхтэригэр, общественнай туһалаах үлэҕэ улахан көмөнөн буолара чахчы.

Үлэ—бу үөрэх. Үөрэх—бу үлэ. Буолан баран өй үлэтэ, туустук үлэ. Маныаха бастатан туран төрөппүт матырыйаалыынан, учебниктарынан толору хааччыйар эбэһиэстээх.

Серох төрөппүттэр ыарыһахтар толору үөрэх тэриллиэн, тэтэрээтиэн уонна учебниктарынан хааччыйбат, кыһаммат түбэлтэлэрэ баар. Байыл саҥа учебниктар дааһыгы атыыламмыттарын үрдүнэн, биһиги оскуолаҕа бөҕөс кылаас ботаника учебниктыын 65,6 бырыһыан, алтыс кылаас география—85, VI «Б» кылаас история учебниктыын 80 бырыһыаннарыттан хааччыллыбыттар. Слепцов Вася (VII кылаас)—5, Прокопьев Коля (VIII) —3, Монастыреттэр (VI кылаас) —5-кэ типһэ учебниктара суох үөрэҕэ сылдьаллар.

Бу барыта кылаастар суол. Личнай гигиена режимэ олохтомот, ыарыһахтаах үлэлэрэ, учебнигы тутуулара серох төрөппүттэргэ олус куһаран, кирдээх. Дьиэтэҕэр да, кылаастааҕы да үлэтэрин дааби дьабайдаан, үрүт-үрдүгэр суруйан үрүтһуйдаан, ардыгар тэтэрээт, киниэ киэҥнэн тиэрэтэ тыыппат бырааттаан кэбиһэр үөрэхтээхтэр баалларын. Төрөппүт оҕо үлэтин көрөн сэҥээрдөх, комплиментэрэ наада. Бөҕө тэҥэ учебнигынан хайдах үлэлиэхтэрин туоһа туһаайыллыбатаҕын көмөлөһөрө эмиэ кыаллар суол.

Технический средстволары туһаныыга төрөппүттэр эрэллэрэ кэлэтэ суох. Фильмоскоп суруогу оногуһуулаах, чэпчэки сымалаах, ханна баарарар дьоҕурдаах средстволаах буолар. Бу дьиэ кэргэн культурнай наадыйыыгытын хааччыйар, үөрэххэ улахан туһалаах мал. Оттон киниэхэ аналлаах диафильмнэр албэхтик атыыланаллар. Хомойуох иһин, биһиэхэ фильмоскоп барт арыйах малга баар. Маныаха оҕо сахыматтар сөп түбэһиннэрэн диафильмнэри булан кини тылын сайыннарар үлэни ыытар - кыахтар баалларын. Чугас маллыы оҕолор туугу көрбүттэрин хардарыта көлэтиһэр буоллахтарына кэспэтэр дьоҕурдаах сайдыах этэ.

Аналлаах фотоаппараттардаах оҕо ахсаана биһиэхэ олус арыйах. Киэлэр устубут фотолаһыттан монтажтары, фильмэлэри оногуру оҕолор интэриэстэрин кэтэҕуох этэ. Хомойуох иһин, биһиэхэ фотокружок тэриллибэтэҕэ наһаайыныы буолла.

Маҕаһыыннарга 1—1,5 кэ кэпсээтэр кабеллаах телефон оонньуурдар атыыланаллар. Маны байыаннай патриотическай оонньууга да, кэпсэтиигэ да туттуохха сөп. Киэҥ оҕо тылын сайыннарарга көмөлөһүөх этэ.

Ыал айы пластинкалар баалларга үчүгэй. Оҕа эрээри маны тэбэн туһаныахха наада. Уустаан аадыы ааттаах маастардарыттан суруллан толорулуубут пластинкаларын дьиэ-кэргэн туһаныыта оҕо литературнай тылга умсугуйуутун күүһүрдэр. Искусство маастардарын бастыҥ ырыаларыгар, үҥкүүлэригэр тиэтэрэн үөрэнэн баралларыгар улахан туһалаах.

Төрөппүттэр көмөлөрө оҕо интеллигитигэр, үөрэнитигэр муҥурдаан суох ааҕах. Маны туһаныыга утумнаах, толкуйдаммыт, балаһыанньыт үлэ барыах тустаах.

**Н. СОЛОВЬЕВ,**
**Хатылы орто оскуолатын директора, Саха АССР оскуолаларын үтүөлээх учуутала.**

*Дуобат иитиитэ*

# Н. А. Кукуев
## (1875—1951)

Айымньатын хараҥаттан, сааһы дьаныардаахтык көрдөөччү уонна чинчийээччи, теоретик **Николай Александрович Кукуев** үйэ аҥардастыын ордук кэмнэ тапталлаах оонньуутугар — дуобакка анаабыта.

Кини революция инниттэрэ бэлэмнээх дуобатчыттардыын С. Воронцовтыын, Ф. Каузинтыын, А. Шонхинтыын, А. Оэлдьэтэйдээбитин, П. Бодинскайдыын, Д. Саргынтыын уонна В. Медкоотыын алаҕа күрэхтэһиилэргэ оонньоспута. Кукуев хас биирдии оонньообут партиялара диэки ис хоһоонунан кэһиини сэтэрээ, кырдьыбай форматтыыр абылыыр дьиҥнээх художественнай айымньылаах. Оҕо иһин да Советскай былаас буолатын кэнэ сүүһүнэн задачалар талаантаах дуобатчыттар киниэхэ үбүйэлээн үөрэнэн Сэҥэ хүүстээх оонньоччулара буолуччаабыттара. Кини бэлэҕэ уонна чинчийбит дэбигэ — «Кукуев сюрпризтара», биллиэҥҥэ задачалаах этюидтээх тэрилгэлэргэ тутуктаах тутуулар.

Николай Александрович этюды айымыгар маастар этэ. Кини алаҕа сылдьаах үлэтин үөрэн «Дуобат 125 этюдтарадиэн киниҥҥэни таһаартарбыта түүс дуобатчыттарга учебник быһыытынан тутуулар.

## Бэһис сорудах

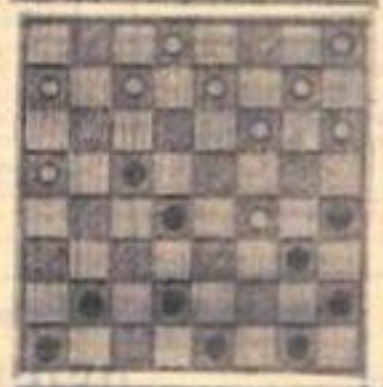

Бэриллибит бары балаһыанньаларга хаамыыны үрүҥнэр саралыыллар уонна хатоллор. Сопко суоттаабыттарга бастакы, тэрдүс сорудахтарга 3-түү, иккис, үһүс, бэһис сорудахтарга 4-түү өчөо бэриллэр.

Диэгэрэммэлэр бэрээдэктэрэ үөһэттэн аллара бэриллиэхэ.

**Редактары солбуйааччы А. Г. ТУРАНТАЕВ.**

Волгоно нэһилиэгин Советын исполкома, совхоз отделениетын салалтата, совхоз кырдьаҕас рабочайа, үлэ ветерана

**БЕЛЯЕВ АФАНАСИЙ ИВАНОВИЧ**

бу дьыл кулун тутар 11 күнүгэр үһүн, шаракаа шарыы көмпүтэн өлбүтүттэн бокуонньук аймахтарыгар, бэлэр дьонноругар күтүрдэлларын тэҥэрдэллэр.

Төптыыр көрсөҥүм, ардыгар, аймахтыт, Субуруускай научнай совхоз кырдьаҕас рабочайа, үлэ ветерана

**БЕЛЯЕВ АФАНАСИЙ ИВАНОВИЧ**

үһүн, шаракаа шарыы көмпүтэн бу дьыл кулун тутар 11 күнүгэр өлбүтүттэн дириҥник күрүтүйан турон бокуонньук бэрэ төбөлөрүстэригэр, төлөпүөхтэригэр биллэрибит.

Көрсөҥүм, кыыһа, күтүөттэрэ, аймахтара.

БИҺИГИ ААДЫРЫСПЫТ: Чурапчы оройуона, Чурапчы сэлэмэлэтэ, К. Маркс уул. 12 №-рэ.

ТЕЛЕФОННАР: Редактор—0-89 Сурук отдела—0-90 Уопсай отдел—0-91 Типография—0-95

Редакцияҕа ыытар сурукка адаптыҥ, аадырыскыҥ, ааты, аҕа аатын хайдаах да толору суруйуҥ.

Сакаалын №-рэ 32 Чурапчы оройуонунааҕы типография. Тиэрэр кэмэ 9474